

Samhälle, kultur och identitet

Självständigt arbete
i fördjupningsämnet samhällsorientering
15 högskolepoäng, grundnivå

Religionsundervisning för alla
Religious education for all

Lina Almashat
Lava Jalal Taha

Grundlärarexamen med inriktning mot arbete i åk 4–6
, 240 högskolepoäng
Självständigt arbete i fördjupningsämnet, 15 hp
Slutseminarium: 2025-02-28

Handledare: Thomas Småberg
Examinator: Nils Andersson

Förord

Vi är två författare till denna uppsats som studerar till grundskollärare för årskurs 4-6 vid Malmö universitet och nu läser vår sjätte termin. Vi har båda tagit ansvar för arbetet och fördelat uppgifterna på ett sätt där vi har skrivit rubriken "slutsats/diskussion" gemensamt. Lina har skrivit rubrikerna "inledning", "syfte & frågeställning", samt avsnitten 4.3 och 4.4. Lava har skrivit "abstract", "metod och material", samt avsnitten 4.1 och 4.2. Vi har utnyttjat fördelen med att vara två genom att lägga tid på att gemensamt söka och välja relevant litteratur för arbetet, och vårt samarbete har fungerat väl. Vi har delat upp litteraturen så att vi båda har en jämn fördelning av artiklar och böcker. Därefter har vi läst materialet individuellt, sammanfattat det viktigaste och sedan bytt referenser för att granska varandras arbete och se om ytterligare information kunde tillföras.

Lava Jalal Taha & Lina Almashat

Abstrakt

This study explores how religious education can promote an inclusive learning environment in primary schools by addressing the diverse cultural and religious backgrounds of students. By conducting a systematic literature review, the study analyzes various pedagogical strategies aimed at fostering intercultural competence and democratic values among students. The findings highlight the importance of dialogue-based teaching, where students' experiences and perspectives are actively included, and the role of teachers as facilitators of respectful conversations. Furthermore, the use of visual and digital tools is emphasized as a way to meet diverse learning needs.

The study identifies significant challenges in balancing a secular perspective with respect for religious diversity, which may risk creating a divide between religious and non-religious students. Effective strategies for addressing these challenges include continuous professional development for teachers in intercultural pedagogy and the integration of students' voices into the teaching process.

In conclusion, the research suggests that a well-designed religious education curriculum can enhance students' understanding of different cultures and beliefs, thereby contributing to their development as democratic citizens. However, further research is needed to explore how specific teaching methods can be implemented effectively in a multicultural classroom.

Keywords: democratic values, inclusive pedagogy, interculturality, religious education, sociocultural learning

Innehållsförteckning

Förord	1
Abstrakt	2
Innehållsförteckning	3
1. Inledning	4
2. Syfte och frågeställning	6
2.1 Syfte.....	6
2.2 Frågeställningar	6
3. Metod och material	7
3.1 Val av metod	7
3.2 Sökord	7
3.3 Urvalskriterier	7
3.4 Databaser och sökmetoder.....	8
3.5 Motivering av val av källor	9
3.6 Analysmetod.....	10
4. Resultat	12
4.1 Interkulturell religionsundervisning	12
4.2 Pedagogiska strategier för inkludering.....	13
4.3 Utmaningar och möjligheter i en inkluderande skola	15
4.4 Elevers perspektiv, sekularism och utmaningar i klassrummet	17
5. Slutsatser och diskussion	19
5.1 Konsekvenser för yrkeslivet.....	19
5.2 Metoddiskussion.....	20
5.3 Slutsats.....	21
5.4 Förslag på vidare forskning.....	22
Referenser	24

1. Inledning

Samhället idag påverkas både av religion och kultur, och därför har skolan en viktig uppgift att fostra barn till medborgare som visar hänsyn till andra människor och som även har förståelse för individers värderingar och trosuppfattning. Genom att ha en lärmiljö som inkluderar alla i undervisningen av religion i skolan utvecklar man inte bara kunskapen om kulturella och religiösa traditioner, utan det skapar dessutom möjligheter för kommunikation med öppna dialoger där eleverna känner sig säkra och trygga med att uttrycka sina åsikter och reflektera över sina individuella principer.

I syftesformuleringen till läroplanen i religionskunskap beskrivs hur undervisningen ska hjälpa elever att förstå religion och livsåskådning både i Sverige och globalt. Eleverna ska lära sig hur religioner påverkar individers identitet och samhälle samt reflektera över sina egna och andras perspektiv. De ska ges verktyg för att analysera etiska frågor och utveckla en personlig livshållning för att agera ansvarsfullt. Undervisningen belyser också hur kristendomen har påverkat det svenska samhället och dess förändrade roll över tid (Syftesformulering, Skolverket, 2022). Läroplanen lyfter fram kristendomen mer än andra världsreligioner, vilket enligt Falkevall (2013) är vanligt i länder där en specifik religion har haft stor historisk betydelse. Det betyder dock inte att undervisningen inte är inkluderande, utan snarare att kristendomens roll i Sveriges historia framhävs (Falkevall, 2013).

Karin Kittelmann Flensner är religionsvetare och skriver att religionsundervisningen i praktiken kan leda till stora utmaningar, eftersom risker kring fördomar och exkludering kan förekomma gentemot vissa elevgrupper när exempelvis konversationer i ett klassrum kan spegla en sekulariserad uppfattning av religion (Kittelmann Flensner, 2015, s. 74). Detta leder till att elever som är religiösa eller har en annan trosuppfattning kan känna sig marginaliserade. Kerstin Von Brömssen som är professor skriver att det lätt kan hända att mångkulturella elever som är i en skolmiljö där religion ofta tas upp kan undvika att konfrontera eller i sig diskutera om religion, eftersom det finns en rädsla för konflikter, men även rädsla kring att bli stigmatiserade (Von Brömssen, 2003).

För att bidra till en inkluderande lärmiljö bör religionsundervisningen formas på ett sätt där alla elevers tillhörigheter, bakgrund och lärdomar blir sedda och hörda. Läraren kan spela en central roll i att se till att dessa erfarenheter erkänns. Det läraren kan göra i en sådan situation är att kommunicera och utgå från pedagogiska strategier med fokus på inkludering. Claes Nilholm och Kerstin Göransson (2013, s. 80), två författare inom specialpedagogik lyfter fram hur inkludering inte bara riktar sig till att eleverna ska ha samma förutsättningar när det gäller undervisning aspekter, utan även till att bidra till en omgivning och lärmiljö för eleven där varje enskild individ känner sig värdefull och där alla elever kan vara delaktiga och inkluderade i undervisningen på likvärdiga villkor.

Det är därför det är betydelsefullt att ta reda på hur religionsundervisningen kan stödja skapandet av en inkluderande lärmiljö. Syftet med vår studie är att besvara frågeställningarna, och genom att ha detta i fokus kan det bidra till god utveckling för läraryrket men även forskningsfältet.

2. Syfte och frågeställning

2.1 Syfte

Syftet med denna studie är att undersöka hur religionsundervisningen kan bidra till skapandet av en inkluderande lärmiljö för elever i årskurs 4–6. Detta innebär att analysera och förstå vilka pedagogiska strategier och metoder som bäst stödjer inkludering och delaktighet för alla elever oavsett deras bakgrund, tro eller identitet. En inkluderande lärmiljö kräver att elevernas erfarenheter och perspektiv inte bara synliggörs utan aktivt integreras i undervisningen. Fokus ligger på hur lärare kan bemöta och anpassa undervisningen utifrån elevers individuella förutsättningar, behov och bakgrund, samt hur dessa anpassningar påverkar deras förmåga att reflektera över både sina egna och andras livsåskådningar.

Vidare syftar studien till att analysera religionsundervisningens relevans för läraryrket genom att diskutera vilka kompetenser och förhållningssätt som krävs för att skapa en trygg och inkluderande miljö där alla elever känner sig hörda och respekterade. Genom att identifiera framgångsfaktorer och utmaningar i religionsundervisningen syftar denna studie till att bidra med konkreta rekommendationer för hur lärare kan utveckla sina undervisningspraktiker för att främja inkludering och likvärdighet. Målet är att ge ett kunskapsunderlag som inte bara stödjer lärarnas professionella utveckling utan också bidrar till den didaktiska forskningen om religionsundervisningens roll i en inkluderande skola.

2.2 Frågeställningar

- Hur kan religionsundervisningen utformas för att stödja en inkluderande lärmiljö?
- Vilka pedagogiska strategier och metoder kan lärare använda för att främja inkludering i religionsundervisningen?
- Hur kan elevernas perspektiv och erfarenheter integreras i religionsundervisningen för att främja inkludering?

3. Metod och material

Denna studie bygger på en systematisk informationssökning där vi noggrant har använt tiden för att identifiera och granska tidigare forskning samt vetenskapliga källor. Syftet med detta är att kunna besvara våra frågeställningar. I det följande avsnittet presenteras en utförlig redogörelse för de sökord, urvalskriterier, databaser och analysmetoder som har tillämpats för att säkerställa att undersökningen är strukturerad och genomförd på ett metodiskt sätt.

3.1 Val av metod

Vi har valt att använda en kvalitativ metod med fokus på en systematisk litteraturstudie. Anledningen till detta metodval är att den ger goda möjligheter att genomföra en djupgående analys samt erbjuder ett sätt att tolka tidigare forskning om religionsundervisningens utformning och dess potential att främja en inkluderande lärmiljö (Nilholm & Göransson, 2013). Vi strävar efter ett så brett urval som möjligt eftersom vi anser att forskningsstudier kan bidra till en mer omfattande förståelse av hur religionsundervisningen kan stödja inkludering. Dessutom ger denna metod möjlighet att identifiera kunskapsluckor, vilket kan bidra till en fördjupad förståelse av ämnet (Von Brömssen, 2003, s. 279).

3.2 Sökord

För att kunna erhålla relevanta resultat har vi valt sökord utifrån vår frågeställning och studiens syfte. Några av de sökord som har använts är "religionsundervisning", "inkluderande pedagogik", "religion och kultur i skolan", "mångfald i skolan" samt "pedagogiska strategier". Vi har även valt att använda engelska sökord såsom "religious education", "diversity in school", "inclusive pedagogy", "diversity-sensitive teaching" samt "democratic values". Kombinationen av dessa sökord har använts i olika databaser för att få så breda och relevanta resultat som möjligt.

3.3 Urvalskriterier

För att garantera att det använda materialet var aktuellt och relevant valde vi att endast inkludera artiklar och studier publicerade efter år 2000. Julia Ipgrave, som är pedagog betonar vikten av nyare källor eftersom de har en mer modern syn på religionsundervisning

och inkludering (Ipgrave, 2004). Vi valde även att begränsa oss till källor skrivna på svenska eller engelska för att undvika missförstånd vid översättning.

Vidare valde vi att endast använda studier som behandlar religionsundervisning i grundskolan och inkludering. Vårt fokus låg på forskning som innehåller teoretiska analyser med direkt relevans för vår frågeställning. Dessutom prioriterade vi forskning som bygger på empiriska studier, vilket hjälpte oss att avgränsa de källor som inte var nödvändiga. Vi har varit mycket noggranna i vårt urval och har valt bort studier som inte genomgått peer-review samt sådana som hade brister i metod och resultat. Materialet valdes med syfte att besvara frågeställningen och utgjorde ett värdefullt bidrag till vår studie.

3.4 Databaser och sökmetoder

Genom att använda flera etablerade databaser kunde vi hitta relevant och vetenskaplig litteratur. En av dessa databaser var Libris, som är Sveriges nationella bibliotekskatalog. Användningen av Libris gav oss ett bredare perspektiv och en omfattande samling av akademiska artiklar och böcker som var användbara för vårt arbete. Libris visade sig vara särskilt användbar för att hitta forskning från Sverige samt litteratur som berörde vårt ämne, religionsundervisning och inkludering.

Därutöver använde vi oss av Google Scholar, som är en global databas med fokus på vetenskapliga artiklar. Google Scholar gav oss möjligheten att söka internationellt efter forskning som var relevant för vår studie. Genom denna databas kunde vi få tillgång till peer-reviewade artiklar inom ämnet, vilket bidrog till att stärka trovärdigheten i vår undersökning.

Den tredje och sista databasen vi använde var ERIC (Education Resources Information Center), som har sitt fokus på utbildningsforskning. ERIC innehåller artiklar, rapporter och forskning inom olika utbildningsområden, och vi använde specifikt vetenskapliga studier som var direkt relaterade till religionsundervisning och inkludering. ERIC gav oss en djupare förståelse för forskning och artiklar som var centrala för vår frågeställning.

Tillsammans utgjorde dessa databaser en solid grund för vårt arbete och möjliggjorde för oss att hitta relevant litteratur som gav en bred förståelse för hur vi kunde besvara vår frågeställning. Valet av databaser baserades främst på ämnesrelevans och tillgänglighet. Malmö universitetsbibliotek spelade också en viktig roll genom att ge oss tillgång till en stor del av vår litteratur på plats.

3.5 Motivering av val av källor

Valet av källor i denna studie har gjorts med stor noggrannhet för att säkerställa relevans och kvalitet i den forskning som presenteras. Vi har strävat efter att använda aktuella och peer-reviewed artiklar och avhandlingar som belyser ämnet religionsundervisning och dess roll i att skapa en inkluderande lärmiljö.

Källor som Bryman (2011) och Nilholm & Göransson (2013) ger viktiga teoretiska ramar och metodiska perspektiv som hjälper oss att förstå hur religionsundervisning fungerar. Bryman ger en grundläggande förståelse för samhällsvetenskapliga metoder, vilket är viktigt för vår kvalitativa litteraturstudie. Nilholm och Göransson (2013) ger insikter om inkluderande pedagogik, vilket kopplar direkt till vår frågeställning.

Holmqvist Lidh (2016) analyserar hur elever med olika religiösa bakgrunder upplever religionsundervisningen. Denna avhandling är viktig eftersom den belyser elevernas perspektiv och erfarenheter, vilket är centralt för vår forskning.

Ipgrave (2004) och Jonsson (2016) ger synpunkter på hur elever med olika trosuppfattningar inkluderas i undervisningen. Dessa källor är viktiga för att förstå hur vi kan anpassa undervisningen utifrån elevers olika tro och kulturella bakgrunder.

Kittelmann Flensner (2015) och Lifmark (2010) analyserar hur religionsundervisning fungerar i en mångfaldig miljö och hur känslor och värderingar påverkar undervisningen. Dessa perspektiv hjälper oss att förstå vikten av värdegrundsarbete och känslor i en mångkulturell skola, vilket är avgörande för att skapa en inkluderande lärmiljö.

Studier av Sjöborg (2012), Everington et al. (2011) och Jackson och Everington (2017) ger insikter om hur lärare ser på och hanterar mångfald i klassrummet. Dessa källor är centrala för att förstå hur lärarnas uppfattningar och metoder kan påverka elevernas upplevelser av religionsundervisningen.

O'Grady och Jackson (2020) samt Nelson och Yang (2022) undersöker hur lärares religiösa övertygelser påverkar deras undervisning och relationer med eleverna. Dessa perspektiv är viktiga för att förstå den komplexitet som finns i lärarens roll i en inkluderande undervisning.

3.6 Analysmetod

För att kunna bearbeta och tolka de data som använts har vi i denna studie använt en kvalitativ innehållsanalys. Anledningen till varför just denna analysmetod valdes är på grund av dess tillåtelse till en strukturerad bearbetning av empiriska resultat men även teoretiska begrepp för att vidare kunna besvara studiens frågeställning. Fokus för analysen har varit begrepp och teorier som är kopplade till inkluderande lärmiljöer och religionsundervisning (Nilholm & Göransson, 2013).

Analysen inleddes genom att snabbt och noggrant identifiera centrala teman som stödjer studiens syfte. Detta genom noggrann genomläsning av materialet som använts. De teman som identifierats har vidare kategoriserats beroende på hur de har koppling till inkluderande undervisning, elevers delaktighet men även kulturell mångfald. Genom att göra på detta sätt kan man säkerställa att både tidigare teoretiska perspektiv men även det nya materialet som analyserats inkluderas.

För att uppnå så hög validitet och reliabilitet som möjligt valdes det och göra en sammanfattning av materialet. Resultatet som framkom från analysen jämfördes sedan i relation till den tidigare forskning. Alan Bryman är en lärare och författare, och genom att noggrant se till så att varje steg i analysen alltid dokumenterades kunde vi se till så att transparensen bibehålls (Bryman, 2011). Vidare såg vi till att resultaten analyserades genom en kritisk granskning där vi resonerade kring om källorna var trovärdiga, relevanta eller användbara. Roger Säljö som är en svensk pedagog skriver att för en kvalitativ analys är det viktigt att kritiskt granska sina källor då vi vidare utifrån det kunde reflektera och bilda vår egen förståelse för litteraturen som ledde till en mer objektiv men även opartisk analys (Säljö, 2014).

En annan aspekt vi valt att analysera är valet av källor och databaser. Under arbetets gång har vi använt oss av databaser som Libris och Eric. Dessa källor är välkända och pålitliga men det kan tillkomma en risk där vi alternativt missat något perspektiv. Vi har trots detta valt och göra vårt bästa gällande vår litteratur och dess säkerställes för att ha så hög relevans som möjligt för vår frågeställning. Denna analys gjorde det möjligt för oss att kunna identifiera

men även tolka teman kring hur religionsundervisningen kan utformas för att främja en inkluderande lärmiljö.

4. Resultat

I dagens samhälle som präglas av kulturell mångfald, står skolor inför utmaningar när det kommer till att skapa lärandemiljöer som är inkluderande. Religionsundervisning kan stödja en inkluderande lärmiljö och därmed har vi valt att dela in resultatet i fyra teman utifrån

litteraturen, interkulturell religionsundervisning, pedagogiska strategier för inkludering, utmaningar och möjligheter i en inkluderande skola samt elevers perspektiv, sekularism och utmaningar i klassrummet.

4.1 Interkulturell religionsundervisning

Claes Nilholm och Barbro Alm (2010) skriver i sin studie "An inclusive classroom" kring hur lärare och pedagoger arbetat för att sträva till att skapa ett positivt och inkluderande klassrum. En intressant aspekt av deras forskning är just de metoder de använt sig av för att vidare kunna få fram hur ett klassrum med inkludering kan se ut från ett elevperspektiv. Av åtta klasser valdes en klass för en djupgående analys i en pilotstudie där den valda klassen med femton elever varav fem hade psykiatriska diagnoser hade två lärare. Lärarna hade en uppgift kring att kunna hantera elevgruppen som bestod av olika förutsättningar och behov. Det som i vår studie är centralt är inte den självaste elevgruppen, utan det är metoderna som användes under tidens gång för att kunna skapa en klassrumsmiljö där inkludering är en viktig faktor. (Nilholm & Alm, 2010, s. 239).

För att kunna komma fram till hur pass inkluderade klassrummet var valde forskarna att använda sig av intervjuer där både lärare och elever fick ta del av enkäter. Resultatet visade att lärarna använde sig av flera metoder och strategier för att kunna uppnå ett klassrum med inkludering. Lärarna anpassade instruktioner utifrån behov, formulerade och förtydligade regler utifrån behov för att kunna ge alla elever samma förutsättningar. Ett fokus var även vårdnadshavarnas engagemang då det leder till en lärandemiljö med gemensamma nämnare såsom problemlösningar och respektfulla bemötanden i fokus (Nilholm & Alm, 2010, s.247)

Alm & Nilholm skriver om den chock de fick uppleva kring den begränsade mängd analyser kopplade till inkludering i ett klassrum. De menar på att ett klassrum varken kan ses eller beskrivas som inkluderade om det inte är så att man som elev kan känna det. Slutligen påpekar forskarna vikten av att elevers perspektiv bör uppmärksammas mycket då inkludering är ett begrepp som kan bygga på välbefinnande och lärande.

Von Brömssen och Olgac (2010) lyfter vikten av att man som lärare är medveten om elevernas bakgrunder för att sedan utifrån det kunna anpassa sin undervisning för att varje elevs behov ska mötas. Det som krävs för att kunna nå ut till varje elev är en god pedagogik

och arbetsmetoder med variation. Von Brömssen och Olgac (2010) skriver om att skolor börjat erbjuda fortbildning för lärare kring andra religioner och deras traditioner som inte är kopplade till kristendomen men att de fortfarande uppmärksammas för lite.

Interkulturalism och mångkulturalism är två begrepp som Robert Aman (2015) betraktar. Han menar att mångkulturalism hänvisar till en mängd människor med olika kulturer och bakgrunder medan interkulturalism handlar om en interaktion mellan olika grupper. Aman (2015) skriver om interkulturalism och hur det kan bidra till förebyggande av konflikter mellan olika kulturer. Han menar även att skillnader mellan olika kulturer bör ses som positivt då det finns möjlighet för bredare perspektiv och mindre fördomar och genom det bidra till en positiv utveckling då det inte finns chans till det utan ett aktivt arbete för förändring (Aman, 2015, s.7-9).

Kittelmann Flensner (2015) skriver om hur en nyanserad förståelse av religioner där både likheter och skillnader mellan de olika religionerna kan belysas och det är genom en tematisk upplagd undervisning. Han skriver att elever med en religiös tro genom detta sätt kan sluta försvara sin tro och istället fokusera på underlättning av lärandemiljö som har i syfte att stärka kunskap (Kittelmann Flensner, 2015, s.297).

4.2 Pedagogiska strategier för inkludering

Lärarens personliga inställning kring att hantera en kulturell mångfald är en aspekt som ofta diskuteras och hur det kan påverka elevernas trivsel. En lärare som inte har reflekterat över sin roll i undervisningen kan omedvetet bidra till en förstärkning av religiösa och kulturella normer i klassrummet. Linda Jonsson (2016) lyfter vikten av att elever med minoritetsbakgrund ska ha en möjlighet att kunna delta och känna sig inkluderad genom att en undervisning inte endast är interkulturell utan att den även innehåller antidiskriminerande perspektiv. Hon skriver att “målet bör vara att varje elev får värderas och respekteras” (Jonsson, 2016).

Ipgrave (2004) går in på samma spår kring att elever känner sig trygga nog att uttrycka sina åsikter om de befinner sig i en miljö grundat på respekt. För att ingen elev ska känna sig utanför eller dömd är det viktigt att skapa en miljö där alla parter är engagerade i en ömsesidig respekt vilket vidare kan leda till ett aktivt deltagande utan att någon ska känna oro (Ipgrave, 2004, s.114).

Carina Holmqvist Lidh (2016) har en avhandling där syftet är att ta reda på hur elever med en religiös tro pratar om religionsundervisningen i svenska skolor i sociala sammanhang.

Materialet består av en gruppintervju och enskilda intervjuer där elever med judisk, kristen, muslimsk och buddhistisk tradition är med. Studien identifierar framförallt två didaktiska utmaningar. Den första utmaningen handlar om undervisningen och hur den kan formas för att kunna ge en konkret framställning av olika traditioner för elever med olika tro där de ska kunna relatera och dra nytta av undervisningen. Den andra utmaningen handlar om lärare och hur de kan bemöta elever med en religiös tro för att de ska kunna känna sig inkluderade i religionsundervisningen.

Det som är värt att nämna och som är väldigt intressant är kapitel 6 "Talet om religion, kunskapens möjligheter- kreativa förslag på förändring" i Holmqvist Lidhs avhandling. Hon lyfter begreppen inifrånperspektiv och utifrånperspektiv och att eleverna presenterar kreativa förslag för att eleverna just ska minska avståndet mellan de två begreppen. Det Holmqvist Lidh (2016) vidare gör är att omtolka elevernas förslag och använda sig av en samlingsterm för att skapa en mer inkluderande undervisning. Termen är "bryggor" och inkluderar studiebesök, film och relationer mellan lärare och elever med ett syfte att religionsundervisningen ska upplevas som mer inkluderande och givande för alla elever (Holmqvist Lidh, 2016, s.113-120)

Läraren har ansvaret att planera lektioner, skapa ramar för undervisningen och även skapa förutsättningar för att eleverna ska gynnas så mycket som möjligt i deras lärande (Löfstedt, 2020). En annan central del av undervisningen är att kunna skapa en känsla av trygghet och gemenskap i klassrummet för alla parter. Löfstedt (2020, s.10) skriver att "alla elever, oavsett livsåskådning, måste känna sig involverade" och att det kan leda till en "vi mot dem" känsla om det skulle vara att elever inte känner sig inkluderade och det i sin tur kan leda till att skolgången går dåligt.

Relationen till eleverna kan påverkas av en lärares religiösa uppfattningar, men det kan även påverka undervisningen. Nelson och Yang (2022) skriver om läraren och att en lärares religiösa uppfattningar och tro kan påverka undervisningen och vilka läromedel och material man väljer att använda sig av i klassrummet. Detta kan påverka eleverna på både gott och ont men det viktigaste är att läraren reflekterar över sin egen tro för att den inte ska påverka

eleverna och undervisningen. Ett antal lärare intervjuades i en artikel kring hur deras tro påverkas deras undervisning och Nelson och Yang (2022) bekräftar att trosuppfattningar en lärare har leder till ett inflytande på religionsundervisningen. En annan aspekt de påpekar som kan påverka lärarens undervisning är uppväxt, utbildning och erfarenhet. Nelson (2019) skriver att läraren kan ha en betydande inverkan på hur religion uppfattas av elever och just därför är det väldigt viktigt att välja lektionsinnehåll noggrant, just för att eleverna inte ska bli påverkade av egna åsikter och känslor.

4.3 Utmaningar och möjligheter i en inkluderande skola

Religionsundervisning i ett mångkulturellt klassrum innebär vissa utmaningar. Enligt Liftmark (2010) är det svårigheter att elever har olika bakgrunder och förkunskaper, vilket kan göra det svårt för dem att förstå och ta till sig undervisningens innehåll. En annan utmaning är att fördomar bland elever kan leda till konflikter och kränkningar i klassrummet. Enligt Franck och Thalén (2018) är en av de större utmaningarna i religionsundervisningen att balansera skolans sekulära värdegrund med respekt för religiös mångfald. Detta kan ibland leda till spänningar, särskilt när elever med starka religiösa bakgrunder uttrycker åsikter som kanske inte överensstämmer med majoritetens eller skolans demokratiska värden.

Kerstin Von Brömssens (2003, s. 298-300) studie visar att elevernas syn på religionsundervisningen varierar mycket beroende på deras etniska bakgrund. Studien bygger på intervjuer med elva elever från årskurs 8 i en mångkulturell förort i Göteborg (Von Brömssen, 2003). Syftet var att förstå hur elever ser på sin egen och andras religioner samt deras syn på nationalitet och etnicitet.

Resultaten visar att både religiösa och icke-religiösa elever ofta tycker att undervisningen är ointressant. De religiösa eleverna kände sig utanför eftersom de inte fick lära sig tillräckligt om sin egen tro, vilket ledde till känslor av utanförskap. De icke-religiösa eleverna tyckte istället att undervisningen handlade om gammal fakta som inte kändes relevanta (Von Brömssen, 2003, s. 135).

Många elever önskade att undervisningen skulle fokusera mer på hur det är att leva som troende och hur religion påverkar vardagen och identiteten. Alla elever som deltog i studien ville bli sedda som individer och efterfrågade en mer personlig och inkluderande

undervisning (Von Brömssen, 2003, s. 296). Detta visar hur viktigt det är att läraren planerar och strukturerar undervisningen på ett sätt som gör att alla elever känner sig inkluderade.

Religionsundervisning i en mångkulturell skola medför flera utmaningar. Lifmark (2010, s. 47) menar att elevernas olika bakgrunder och förkunskaper kan göra det svårt för dem att förstå undervisningen. Dessutom kan fördomar mellan elever skapa konflikter och leda till att vissa elever känner sig utanför.

En stor utmaning för läraren är att skapa en trygg miljö där alla elever vågar uttrycka sina åsikter, särskilt när det gäller känsliga ämnen som religion. Von Brömssen (2003, s. 299) visar att elever med religiös bakgrund ofta känner sig som minoriteter i klassrummet, vilket kan göra dem osäkra och få dem att dra sig tillbaka. Denna osäkerhet blir ännu större om vissa normer och åsikter dominerar klassrummet, vilket kan få dessa elever att tveka att delta av rädsla för att bli bedömda (Von Brömssen, 2003, s. 299).

Denna osäkerhet kan öka om det råder särskilda normer och åsikter som cirkulerar i klassrummet, vilket leder till att dessa elever kan bli tillbakadragna och mer tystlåtna då de väljer att inte vara delaktiga i diskussionerna, just för att de inte känner sig trygga. Detta i sin tur leder och bidrar till en exkluderande lärmiljö (Von Brömssen, 2003). Holmqvist Lindh (2016, s. 112) påpekar också att elever med religiös identitet kan känna sig obekväma om deras tro inte tas upp på ett rättvist sätt i undervisningen. Ipgrave (2004, s. 114) och Lifmark (2010, s. 52) menar dessutom att religionsundervisningen kan vara extra utmanande när det handlar om ämnen där elever har starka åsikter. Detta ställer höga krav på läraren att hantera diskussionerna på ett sätt som gör att alla känner sig trygga. Medan Karin Kittelmann Flensner (2018, s. 296-297) varnar för risken att undervisningen kan skapa en "vi och dem" känsla mellan olika grupper av elever om den inte är tillräckligt inkluderande.

Ska eleverna känna sig bekväma om sin religion och ha möjligheten till att öppna upp sig bör deras klassrum ha en säker och trygg miljö (Jackson & Everington, 2016). Eleverna måste känna att deras åsikter respekteras och att de inte riskerar att bli dömda. Jackson och Everington (2016, s. 15-18) föreslår två sätt att skapa en trygg miljö i klassrummet. Det första handlar om att läraren lär känna sina elever och deras tro samt bakgrund. Genom att förstå elevernas olika erfarenheter kan läraren anpassa undervisningen så att den blir mer inkluderande. Det andra sättet handlar om att läraren själv är öppen och delar sina erfarenheter och åsikter på ett respektfullt sätt för eleverna. Detta kan få eleverna att känna

sig tryggare och våga vara mer öppna med sina egna tankar (Jackson & Everington, 2016, s. 15-18).

O'Grady och Jackson (2019, s. 92) nämner i deras artikel om fördelen att läraren dessutom har tydliga regler för hur diskussioner ska gå till i klassrummet. Sådana regler kan hjälpa eleverna att förstå att diskussionerna handlar om att dela tankar och åsikter på ett respektfullt sätt, inte om att övertyga andra. Eftersom religion kan vara ett känsligt ämne är det extra viktigt med sådana regler för att skapa en trygg och inkluderande miljö i klassrummet (O'Grady & Jackson, 2019).

4.4 Elevers perspektiv, sekularism och utmaningar i klassrummet

Sjöborg (2012, s. 43–45) lyfter fram att elevernas åsikter om religionsundervisningen i skolan skiljer sig åt beroende på deras bakgrund. I artikeln *Religious Education and Intercultural Understanding* undersöker han tidigare forskning för att få en bättre förståelse för hur elever ser på religionens roll i undervisningen. Enligt en forskning som Sjöborg hänvisar till ser religiösa elever undervisningen som ett sätt att möta och förstå andras tro, även om de ibland har fördomar om andra religioner än sin egen. Dessa elever visar dessutom ofta större intresse och engagemang för ämnet. Samtidigt uppfattar elever utan religiös bakgrund undervisningen främst som en chans att lära sig om olika religioner ur ett sekulärt perspektiv (Sjöborg, 2012, s. 43–44).

Vidare menar Sjöborg (2012, s. 49–50) att elever med religiös bakgrund ofta har lättare att knyta an till religionsundervisningen och förstå dess innehåll, vilket kan leda till en "vi och dem"-känsla i klassrummet. Denna uppdelning blir tydlig i Von Brömssens studie, som Sjöborg hänvisar till. Studien, som gjordes på en skola i ett mångkulturellt område, visar att elever med utländsk bakgrund ofta ser religion som en viktig del av sin identitet. Samtidigt framkom att vissa elever med "etniskt svensk" bakgrund distanserade sig från religion genom att säga saker som: "as I am Swedish, I am not religious" (Sjöborg, 2012, s. 38). Detta belyser hur religion ibland kan framstå som något främmande för vissa elever, vilket kan förstärka uppdelningen mellan olika grupper i klassrummet (Sjöborg, 2012, s. 38).

Von Brömssen (2017) beskriver i sin studie *Some Ethnic Swedish Students' Discourses on Religion: Secularism Par Excellence* hur gymnasieelever som identifierar sig som "etniskt

svenska" ofta ser sin världsbild som modern och rationell, medan de betraktar religion som något föråldrat. Studien pekar också på att vissa av dessa elever ser en motsättning mellan frihet och religion, vilket delvis kan förklaras av att många av deras klasskamrater tillhör islam. Dessutom diskuteras hur mediernas ofta negativa bild av islam kan påverka elevernas uppfattningar om religion överlag (Von Brömssen, 2017).

Kittelmann Flensner (2015, s. 285–286) har också studerat religionsundervisning i svenska skolor genom att analysera inspelade klassrumssamtal. Hennes studie visar att religion ofta framställs som något begränsande och gammalmodigt, särskilt i samtal där det sekulära perspektivet dominerar. Religiösa elever framställs ibland som mindre öppensinnade, medan de utan tro anses vara mer objektiva. Denna typ av framställning riskerar att skapa en "vi och dem"-känsla mellan religiösa och icke-religiösa elever, vilket kan göra att vissa elever känner sig dömda och inte vågar uttrycka sina åsikter öppet. Detta kan i sin tur begränsa möjligheterna till en inkluderande diskussion där alla perspektiv får höras och respekteras (Kittelmann Flensner, 2015, s. 285–286).

Inom den sekulära debatten menar Kittelmann Flensner (2015, s. 294–296) att religioner ofta framställs som irrationella, med undantag för kristendomen som ibland ses som mer logisk och rimlig i jämförelse med islam. Kristendomen betraktas dessutom ofta som en privat fråga, medan islam ofta framställs som en religion som påverkar det offentliga livet. Denna typ av resonemang gör att muslimer riskerar att framstå som "de andra" och exkluderas från den svenska gemenskapen. Denna uppdelning kan även skapa svårigheter för lärare eftersom den förstärker redan existerande gruppindelningar bland eleverna (Kittelmann Flensner, 2015, s. 294–296).

5. Slutsatser och diskussion

Detta kapitel syftar till att fördjupa förståelsen av studiens resultat genom att analysera och diskutera hur religionsundervisning kan stödja skapandet av en inkluderande lärmiljö. Inledningsvis kommer konsekvenserna för läraryrket att behandlas, med fokus på hur lärare kan anpassa sin undervisning för att möta elevernas olika bakgrunder och trosuppfattningar. Vidare presenteras en kritisk metoddiskussion där styrkor och svagheter i den valda analysmetoden lyfts fram för att säkerställa studiens trovärdighet och giltighet. Dessutom kommer förslag på vidare forskning att diskuteras, särskilt med avseende på specifika pedagogiska strategier, såsom dialogbaserad undervisning och användning av digitala verktyg, samt elevernas egna perspektiv på religionsundervisningen. Genom att sammanväva forskarnas olika ståndpunkter och belysa både överensstämmelser och motsättningar, syftar kapitlet till att ge en nyanserad bild av de möjligheter och utmaningar som finns för att skapa en inkluderande religionsundervisning. Avslutningsvis kommer en sammanfattande slutsats att presenteras för att knyta samman studiens huvudteman och lyfta fram centrala lärdomar och rekommendationer för framtidens religionsundervisning.

5.1 Konsekvenser för yrkeslivet

Resultaten från denna studie visar att religionsundervisningen kan spela en avgörande roll i att främja en inkluderande lärmiljö, vilket har betydande implikationer för läraryrket. För att skapa en inkluderande och trygg miljö behöver lärare inte bara vara medvetna om elevernas olika bakgrunder och trosuppfattningar, utan också aktivt arbeta med att integrera dessa perspektiv i undervisningen (Nilholm & Göransson, 2013). Detta går i linje med vad Ipgrave (2004) skriver om, nämligen vikten av att bemöta elevernas trobakgrund med respekt. Å andra sidan menar Kittelmann Flensner (2015) att religionsundervisningen i praktiken kan förstärka en sekulariserad syn på religion, vilket riskerar att skapa en exkluderande miljö för religiösa elever.

Vidare lyfter Nelson och Yang (2022) fram att lärarnas egna trosuppfattningar kan påverka undervisningens innehåll och ton. Detta perspektiv kontrasterar mot vad Holmqvist Lidh (2016) betonar, nämligen vikten av neutrala och konkreta didaktiska verktyg för att säkerställa inkludering. I sin tur menar Von Brömssen och Olgaç (2010) att fortbildning för

lärare om olika religioner är en nödvändighet för att kunna hantera mångfalden på ett rättvist sätt. Detta perspektiv stöds också av Aman (2015), som argumenterar för att interkulturell kompetens kan förebygga konflikter och främja en mer nyanserad förståelse av religion.

Enligt Löfstedt (2020) är relationen mellan lärare och elever central för att skapa en känsla av trygghet och gemenskap. Detta överensstämmer med vad Jackson och Everington (2016) skriver om, alltså vikten av en trygg lärandemiljö där elever vågar uttrycka sina åsikter utan rädsla för att bli dömda. Å andra sidan pekar Lifmark (2010) på att denna trygghet kan vara svår att uppnå om läraren inte aktivt arbetar med antidiskriminerande strategier, vilket Jonsson (2016) också lyfter fram som avgörande för en inkluderande undervisning.

5.2 Metoddiskussion

Den kvalitativa innehållsanalysen som använts har visat sig vara effektiv för att identifiera mönster och teman i forskningen om inkluderande religionsundervisning (Bryman, 2011). Genom att använda en systematisk litteraturstudie har vi kunnat säkerställa att analysen baseras på relevant och kvalitativ forskning, vilket stärker studiens trovärdighet. Detta går i linje med vad Säljö (2014) skriver om, vikten av en kritisk granskning för att skapa en objektiv analys. Å andra sidan innebär den kvalitativa metoden en risk för subjektivitet, särskilt när resultaten tolkas och kategoriseras.

En nackdel med metoden är risken för kulturell förvrängning då majoriteten av källorna är hämtade från svensk och engelsk forskning. Detta lyfter Ipgrave (2004) fram som en viktig aspekt, att visa hänsyn till när man studerar interkulturell utbildning. I sin tur menar Nelson och Yang (2022) att kulturella och religiösa kontexter starkt påverkar hur undervisningen upplevs, vilket indikerar att en bredare internationell ansats hade kunnat ge en mer heltäckande bild.

Vidare hade en kombination av kvalitativa och kvantitativa metoder kunnat stärka resultaten genom att ge både djup och bredd. Detta stöds av Holmqvist Lidh (2016) som argumenterar för vikten av både empiriska och teoretiska perspektiv för att förstå komplexiteten i religionsundervisningen.

5.3 Slutsats

Denna studie har undersökt hur religionsundervisning kan bidra till en inkluderande lärmiljö i grundskolan, med särskilt fokus på pedagogiska strategier, elevernas perspektiv och de utmaningar som lärare står inför. Genom en systematisk litteraturstudie har vi kunnat identifiera och analysera centrala teman som interkulturell pedagogik, betydelsen av en trygg lärandemiljö samt vikten av lärarens roll och förhållningssätt.

Resultaten visar att en inkluderande religionsundervisning kräver mer än bara kunskap om olika religioner. Det handlar också om att skapa en miljö där alla elever, oavsett bakgrund eller trosuppfattning, känner sig respekterade och delaktiga. Dialogbaserad undervisning, konkreta didaktiska verktyg och ett medvetet arbete med interkulturella strategier framstår som avgörande för att främja både förståelse och inkludering. Dessa insikter går i linje med vad Nilholm och Göransson (2013) samt Holmqvist Lidh (2016) lyfter gällande betydelsen av anpassade pedagogiska strategier och elevnära arbetssätt.

Samtidigt framträder det tydligt att en sekulariserad syn på religion riskerar att skapa en uppdelning mellan religiösa och icke-religiösa elever, vilket Kittelmann Flensner (2015) och Von Brömssen (2003) betonar. För att motverka detta behövs en balans där lärare både kan hantera religion som ett komplext fenomen och samtidigt värna om skolans sekulära värdegrund. Här pekar Nelson och Yang (2022) på behovet av fortbildning för lärare i interkulturell pedagogik, vilket också stöds av Aman (2015) som argumenterar för vikten av interkulturell kompetens för att förebygga konflikter.

Vidare visar studien att elevernas egna perspektiv och erfarenheter är centrala för att skapa en verkligt inkluderande undervisning. Genom att utgå från elevernas frågor och upplevelser kan läraren skapa en meningsfull dialog där olika synsätt får utrymme. Detta perspektiv delas av Jackson och Everington (2016) som betonar vikten av en trygg lärandemiljö där elever vågar uttrycka sina åsikter.

Sammanfattningsvis belyser denna studie vikten av att religionsundervisningen utformas med en medvetenhet om både de möjligheter och utmaningar som mångfalden i klassrummet innebär. En inkluderande religionsundervisning kan inte bara bidra till elevernas förståelse för olika trosuppfattningar, utan också till deras utveckling som demokratiska medborgare med förmåga till respekt och dialog. För att detta ska bli verklighet krävs dock både en

genomtänkt utbildning av lärare och en fortsatt forskningsinsats kring hur interkulturell pedagogik bäst kan implementeras i praktiken.

5.4 Förslag på vidare forskning

Ett viktigt område för vidare forskning är att undersöka hur specifika pedagogiska strategier, såsom dialogbaserad undervisning och användningen av digitala verktyg, kan påverka elevernas delaktighet och förståelse inom religionsundervisningen. Holmqvist Lidh (2016) betonar betydelsen av konkreta didaktiska verktyg för att göra undervisningen relevant för alla elever, vilket går i linje med vad Nilholm och Göransson (2013) skriver om vikten av anpassade undervisningsstrategier.

Å andra sidan menar Kittelmann Flensner (2015) att fokus på specifika strategier riskerar att skymma de strukturella utmaningar som präglar religionsundervisningen, såsom den sekulariserade synen på religion. Detta perspektiv kontrasterar mot Amans (2015) argument om att interkulturell pedagogik kan fungera som en brygga för att överbrygga dessa strukturella hinder.

Vidare forskning bör också undersöka elevernas egna perspektiv på religionsundervisningen, särskilt hur de upplever inkludering och delaktighet. Detta går i linje med Von Brömssens (2003) betoning på att elevernas röster måste höras för att undervisningen ska bli verkligt inkluderande. Å andra sidan pekar Lifmark (2010) på att elevernas upplevelser ofta färgas av fördomar och stereotyper, vilket innebär att forskningen måste beakta dessa aspekter för att få en rättvis bild.

Framtiden för religionsundervisningen ligger i att skapa en balans mellan att undervisa om religion på ett objektiva och respektfullt sätt samtidigt som man erkänner dess komplexa roll i samhället (Kittelmann Flensner, 2015). Detta perspektiv stöds av Franck och Thalén (2018), som lyfter fram vikten av att respektera religiös mångfald utan att kompromissa med skolans sekulära värdegrund. Å andra sidan menar Nelson och Yang (2022) att en sådan balans är svår att uppnå om inte lärarna får tillräcklig fortbildning i interkulturell pedagogik.

Vidare kan integrationen av digitala och visuella verktyg spela en central roll i framtidens religionsundervisning. Jackson och Everington (2017) menar att sådana verktyg kan underlätta förståelsen för komplexa religiösa frågor, särskilt för elever med olika lärstilar.

Detta går i linje med vad Holmqvist Lidh (2016) skriver om betydelsen av konkreta verktyg som filmer och studiebesök för att göra undervisningen mer inkluderande och relevant.

Referenser

- Aman, R. (2015). The double bind of interculturality and the implications for education. *Journal of Intercultural Studies*, 36(2). <https://doi.org/10.1080/07256868.2015.1008431>
- Bryman, A. (2011). *Samhällsvetenskapliga metoder* (2:a rev. uppl.). Malmö: Liber.
- Everington, J., ter Avest, I., Bakker, C., & van der Want, A. (2011). European religious education teachers' perceptions of and responses to classroom diversity and their relationship to personal and professional biographies. *British Journal of Religious Education*, 33(2). <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/01416200.2011.546669>
- Falkevall, B. (Red.). (2013). *Att undervisa i religionskunskap: En ämnesdidaktisk introduktion* (1:a uppl.). Stockholm: Liber.
- Franck, O., & Thalén, P. (2018). *Interkulturell religionsdidaktik: Utmaningar och möjligheter*. Studentlitteratur.
- Holmqvist Lidh, C. (2016). *Representera och bli representerad: Elever med religiös positionering talar om skolans religionskunskapsundervisning* [Lic.-avh.]. Karlstads universitet. <https://kau.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A1038308>
- Iprgrave, J. (2004). Including pupils' faith background in primary religious education. *Journal of Research in Special Educational Needs*, 4(3).
- Jackson, R., & Everington, J. (2017). Teaching inclusive religious education impartially: An English perspective. *British Journal of Religious Education*, 39(1). <https://doi.org/10.1080/01416200.2016.1165184>
- Jonsson, L. (2016). *Mellan tradition och förnyelse: Utmaningar i religionsläraruppgiften* [Doktorsavhandling, Mälardalens högskola]. <https://mdh.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A1033199>
- Kittelman Flensner, K. (2015). *Religious education in contemporary pluralistic Sweden* [Doktorsavhandling, Göteborgs universitet]. <https://gupea.ub.gu.se/handle/2077/41110>

- Lifmark, D. (2010). *Emotioner och värdegrundsarbete: Om lärare, fostran och elever i en mångkulturell skola*[Doktorsavhandling, Umeå universitet]. <https://umu.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A371922>
- Löfstedt, M. (2020). Konstruktiv religionskritik och religionsundervisning. *Acta Didactica Norden*, 14(4). <https://doi.org/10.5617/adno.8346>
- Nelson, J. (2019). The nature of nurture in inclusive religious education. *Religious Education*, 114(5). <https://doi.org/10.1080/00344087.2019.1652877>
- Nelson, J., & Yang, Y. (2022). The role of teachers' religious beliefs in their classroom practice – A personal or public concern? *Journal of Beliefs & Values*, 44(3). <https://doi.org/10.1080/13617672.2022.2125672>
- Nilholm, C., & Alm, B. (2010). An inclusive classroom? A case study of inclusiveness, teacher strategies, and children's experiences. *European Journal of Special Needs Education*, 25(3). <https://doi.org/10.1080/08856257.2010.492933>
- Nilholm, C., & Göransson, K. (2013). *Inkluderande undervisning: Vad kan man lära av forskningen?* Specialpedagogiska skolmyndigheten. <https://mau.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A1410456>
- O'Grady, K., & Jackson, R. (2020). "A touchy subject": Teaching and learning about difference in the religious education classroom. *Journal of Beliefs & Values: Studies in Religion & Education*, 41(1). <https://doi.org/10.1080/13617672.2019.1614755>
- Sjöborg, A. (2012). Religious education and intercultural understanding: Examining the role of religiosity for upper secondary students' attitudes towards RE. *British Journal of Religious Education*, 34(3). <https://doi.org/10.1080/01416200.2012.717015>
- Skolverket. (2022). *Kursplan för religionskunskap*. <https://www.skolverket.se/undervisning/grundskolan/laroplan-och-kursplaner-for-grundskolan/laroplan-lgr22-for-grundskolan-samt-for-forskoleklassen-och-fritidshemmet?url=-996270488%2Fcompulsorycw%2Fjsp%2Fsubject.htm%3FsubjectCode%3DGRGRREL01%26tos%3Dgr&sv.url=12.5dfce44715d35a5cdfa219f>

Skolverket. (2022). *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet*.
<https://www.skolverket.se/undervisning/grundskolan/laroplan-och-kursplaner-for-grundskolan/laroplan-lgr22-for-grundskolan-samt-for-forskoleklassen-och-fritidshemmet>

Säljö, R. (2014). *Lärande i praktiken: Ett sociokulturellt perspektiv* (3:e uppl.).
Studentlitteratur.

Von Brömssen, K. (2003). *Tolkningar, förhandlingar och tystnader: Elevers tal om religion i det mångkulturella och postkoloniala rummet* [Doktorsavhandling, Göteborgs universitet].
<https://gupea.ub.gu.se/handle/2077/10525>

Von Brömssen, K., & Olgaç, C. R. (2010). *Intercultural education in Sweden through the lenses of the national minorities and of religious education*. *Intercultural Education*, 21(2).
<https://doi.org/10.1080/14675981003696263>

Von Brömssen, K. (2017). *Some ethnic Swedish students' discourses on religion: secularism par excellence*. <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1106139/FULLTEXT01.pdf>